

ЎТГАН ДАВРНИНГ ТАНИҚЛИ ОЛИМЛАРИНИНГ АСАРЛАРИДА ТАДБИРКОРЛИК ХАВФИ НАЗАРИЯСИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ

Номозова Кумри

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ORCID: 0009-0009-6116-765X

kumrinomozova@gmail.com

Аннотация. Мақолада хавф назариясининг XVII асрдан ҳозирги кунгача бўлган эволюцияси кўриб чиқилган. Сўнгги йилларда тадбиркорлик хатарларини ўрганишга қаратилган тадқиқотларга эътибор кўпроқ қаратилмоқда, бу бир қанча ҳолатлар ва сабаблар комбинацияси билан боғлиқ. Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви, дунёдаги сиёсий беқарорлик ва дунёнинг энг йирик давлатларидан бири – Россияга қарши иқтисодий санкцияларнинг қўлланилиши баъзи корхоналар учун ривожланиш омили бўлса, бошқалари учун уларнинг инқирозига ва ҳатто ҳалокатли хавф даражасига олиб келмоқда. Хатарларни бошқариш назарияси ва амалиёти нафақат ўз аҳамиятини йўқотмаяпти, балки уларнинг ривожланиши тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Бизнес рискларини таҳлил қилиш ва бошқаришнинг фундаментал асослари XVII-XX асрларда буюк файласуфлар, математиклар ва иқтисодчилар томонидан қўйилган. Фойданинг табиати ва унинг пайдо бўлишида ноаниқликнинг ролини англаш орқали уларнинг асарларида ушбу ҳолатлар аниқланди ва бу тушунчаларнинг моҳияти очиб берилди. Улар томонидан бозор иқтисодиётига хос бўлган ноаниқлик шароитида хўжалик қарорларини қабул қилишда юзага келадиган riskли ҳолатларни характерловчи ўзига хосликлар очиб берилди. Хавф назариясини ривожлантиришга қўшилган энг катта ҳисса, иқтисодий назария, математика ва статистиканинг бирлаштирилиши бўлиб, бунинг натижасида эконометрия кристалланди. Статистик ва эконометрия усулларида фойдаланиш кутилаётган фойдани, унинг ўзгарувчанлигини ва миқдорини аниқлашга имкон беради, хавф даражаси ва замонавий техник воситалар ва дастурлардан фойдаланиш келажакни башорат қилишга имкон беради.

Калит сўзлар: риск назарияси эволюцияси, фойда ва riskнинг алоқадорлиги, ноаниқлик шароитида хўжалик субъекти қарорларини қабул қилишнинг ўзига хосликлари, риск назариясининг шаклланиш босқичлари, риск назариясининг ривожланиш истиқболлари.

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО РИСКА В РАБОТАХ ВЫДАЮЩИХСЯ УЧЕНЫХ ПРОШЛОГО

Номозова Кумри

Банковско-финансовая академия Республики Узбекистан,
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье исследована эволюция теории риска от 17-го века до наших дней. В последнее время усилилось внимание к исследованию предпринимательских рисков, что обусловлено совокупностью обстоятельств и причин. Глобализация мировой

экономики, политическая нестабильность в мире и введение экономических санкций против России для одних предприятий являются драйверами развития, а у других могут привести к кризисному и даже катастрофическому уровню риска. Теория и практика управления риском не только не теряют своей актуальности, но их развитие приобретает все большее значение. Фундаментальные основы анализа и управления риском предпринимательской деятельности были заложены великими философами, математиками, экономистами уже в 17-м – 20-м столетиях. Через осознание природы прибыли и роли неопределенности в ее возникновении в их трудах было дано его определение и раскрыто понимание. Ими были выявлены важнейшие отличительные особенности, характеризующие рисковые ситуации, возникающие в принятии хозяйственных решений в условиях неопределенности, свойственной рыночной экономике. Величайшим вкладом в развитие теории риска является соединение экономической теории, математики и статистики, в результате которого выкристаллизовалась эконометрика. Применение методов статистики и эконометрики дает возможность количественно оценить ожидаемую прибыль, ее волатильность и уровень риска, а использование современных технических средств и программного обеспечения позволяет прогнозировать будущее.

Ключевые слова: эволюция теории риска, связь прибыли и риска, особенности принятия хозяйственных решений в условиях неопределенности, этапы формирования теории риска, перспективы развития теории риска.

EVOLUTION OF THE THEORY OF ENTREPRENEURIAL RISK IN THE WORKS OF OUTSTANDING SCHOLARS OF THE PAST

Nomozova Qumri

*The Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan,
Tashkent State University of Economics*

Abstract. The article below presents the investigation of the evolution of risk theory from the 17th century to the present day. Recently attention to the researches of entrepreneurial risks has increased that is caused by a set of circumstances and reasons amplified. The globalization of the world economy, the political instability in the world and the imposition of economic sanctions against Russia for some companies are going to be the drivers of further development, while for others can lead to crisis and even catastrophic level of risk. Nowadays theory and practice of risk management not only have not lost their relevance, on the contrary their development is becoming increasingly important. Fundamental principles of entrepreneurial risk analysis and management were laid by great philosophers, mathematicians, economists already in 17th– 20th centuries. The definition of profit was given and also its understanding was revealed by the scientists in their works through investigation of the profit nature and the role of uncertainty in its generation. They identified the most important distinguishing features that characterized risk situations arising in the economic decision-making process under conditions of uncertainty inherent in a market economy. The greatest contribution to the development of the risk theory was a combination of economic theory, mathematics and statistics, which crystallized as an econometrics. Application of statistics and econometrics allows to quantify the expected profit, its volatility and the level of risk; on the other hand, the use of modern hardware and software makes it possible to predict the future.

Keywords: the evolution of the risk theory, profit and risk relation, particularly economic decision-making under uncertainty, stages of formation of the risk theory, prospects of development of the risk theory.

Кириш.

Ўзбекистон мустақилликка эришгач бозор иқтисодиёти йўлини танлаб, иқтисодиётни шу йўлда қайта ташкил этаётганига 33 йилдан ошди. Бу вақт ичида умуман янги иқтисодиётнинг юзага келиш даври ва мулкчиликнинг янги шакллари, ташкилий тузилмаларнинг янги турларини шакллантириш якунланди. Бошқарув шаклларига мос келадиган Қонунчилик ва меъёрий-ҳуқуқий база яратилди. Аста-секин рақобат муҳити шаклланди ва бозорларнинг тегишли янгича турлари пайдо бўлди. Олдинги иқтисодиётга хос бўлмаган бозорлар шаклланди ёки ўша даврда фаолияти сиқиб қўйилган бозорлар янгитдан тикланди. Бу нафақат капитал ва қимматли қоғозлар бозори, балки истеъмолчиларга етказиб берувчилар мажбурий бириктирилган меҳнат ва ҳатто моддий ресурслар бозорларидир. Шу билан бирга, мамлакат иқтисодиётида ўзига хос ва илгари ресурсли бўлган асимметрия иштирок этмоқда.

Ўтган давр давомида корхоналарнинг ташқи муҳит - ҳукумат билан, молиявий тизимлар билан ҳамда маҳсулот истеъмолчилари билан муносабатлари тубдан ўзгарди. Таъминот занжирида туб ўзгаришлар юз берди. Шунга кўра, тадбиркорлик субъектлари ва бозор инфратузилмасидаги алоқалар ўртасида тубдан янги алоқалар шаклланди, хусусан: тижорат банклари ва бошқа молия институтлари, суғурта ва баҳолаш компаниялари, аудиторлик фирмалари, пудратчилар ва бошқалар ўртасида.

Фаолият иштирокчилари сони ва таркибининг ўзгариши ноаниқлик ва беқарорлик даражасининг ошишига, хўжалик юритувчи субъект фаолияти рискининг ва тўлов қобилиятининг пасайишига нисбатан таҳдиднинг ошишига, шу билан бирга субъектнинг иқтисодий хавфсизлигининг ортишига олиб келди. Дунёдаги бугунги сиёсий беқарорлик ва иқтисодий санкцияларнинг қўлланилиши баъзи корхоналар учун ривожланиш омили бўлса, бошқалари учун улар инқирозга ва ҳатто ҳалокатли хавф даражасига олиб келиши мумкин.

Хўжалик фаолияти рискидан огоҳлантириш, диагностика қилиш ва олдини олиш воситаларидан бири сифатида ишлаб чиқилган иқтисодий фаолият хавфини мониторинг қилиш инструменти сифатида рискни бошқариш назарияси ривожланиб борди. Шунинг таъкидлаш керакки, замонавий иқтисодиёт узоқ ўтмишдаги буюк файласуфлар, математиклар ва иқтисодчиларга бундай назарияни ишлаб чиққанлиги учун қарздордир.

Адабиётлар шарҳи.

1637 йилдаёқ Рене Декарт ўзининг "Усул ҳақида мулоҳаза юритиш" асарида аналитик геометрияни очиб беради, замонавий белгиларга яқин математик белгиларни киритади (Виета рамзийлигини қайта ишлайди), ишончлилик мезонини ўрнатади, алгебраик егри чизиқларни таснифлайди, тенглама ёрдамида егри чизиқ функцияси тушунчаси томон ҳал қилувчи қадам ташлайди (Декарт, 2015). У ўзининг "фалсафанинг бошланиши" (1644) асарида математика табиатни билишнинг кучли ва универсал усули, бошқа фанлар учун намуна эканлигини ёзади. Р. Кантиллоннинг 1755 йилда вафотидан кейин нашр этилган "Умуман савдо табиати тўғрисида иншо" асарида ўз нуқтаи назарини билдирган тадбиркорлик фаолияти ва тадбиркорга хос бўлган ўзига хос функция сифатида хавфни тушунишнинг асосчиси ҳисобланади. Бу Смитнинг (2007) илмий дунёқарашига катта таъсир кўрсатган, унга кўра, "халқлар бойлигининг табиати ва сабаблари бўйича тадқиқотлар" асарида, "тадбиркор" нинг капиталини хавф остига қўйиш фойда миқдорига катта таъсир кўрсатган деб ишонилади унинг " - бу қисм "у материаллар ва иш ҳақи шаклида ривожланган барча капитал учун ўз тадбиркорининг фойдасини тўлашга" йўналтирилган ишчилар томонидан яратилган қийматдир (Петти, Смит и др., 1993). Капиталдан даромад сифатида фойданинг ўзи тадбиркорлик фаолиятига жалб қилинган капиталнинг қиймати билан белгиланади ва бу

капиталнинг қийматидан келиб чиқиб кўпроқ ёки камроқ бўлиши мумкин (Смит, 2007). Бундан ташқари, хавф назарияси Рикардонинг (1993) "Капиталга фойиз ва фойда назарияси" ишида янада ривожланди, ушбу ишда риск билан фойданинг алоқадорлиги битлан боғлиқ иқтисодий назариянинг асосий ҳолатлари ишлаб чиқилган ва бунда даромадни уч қисмга бўлинган: рента, фойда ва иш ҳақи, шу асосда меҳнат қийматини тақсимлаш назарияси ишлаб чиқилган (Амосов, Архипов и др., 2006). Унинг шаклланиши ва ривожланишига У. Сениоранинг асарлари катта таъсир кўрсатди. Биринчи марта тадбиркорлик даромадлари ва фойизларини тадбиркор (капиталист) учун иш ҳақининг икки тури сифатида ажратиш кўрсатди, шунингдек талаб ва таклиф назариясини ишлаб чиқди. Милл (2012) омилли таҳлил асосчиларидан бири сифатида таҳлил, барча ҳодисаларни биргаликда текшириш кераклиги, ва бу, аслида, регрессия таҳлилининг асосидир деган хулосани шакллантирган ҳолда мазкур назарияга ўз ҳиссасини қўшди. Marshall (2008) эса нархлаш тамойиллари ва талаб қонунини шакллантирди.

Тадқиқот методологияси.

Мақолада илмий абстракциялаш, таҳлилий статистика, эксперт баҳолаш, гуруҳлаштириш, эмпирик таҳлил усулларида фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Англия (асосан) иқтисодий мактабининг хизматлари эвазига хавф назарияси XVIII-асрда ўз ривожланишига эришди.

Замонавий терминологиядан фойдаланган ҳолда, уни бошқарув ишларининг миқдори ва сифатига мувофиқ белгиланадиган иш ҳақи билан аралаштириб юбормаслик керак.

Аммо XIX-XX-асрларнинг таниқли иқтисодчилари орасида алоҳида ўрин тутган, иқтисодий назарияни ривожлантирувчи ва тадбиркорлик таваккалчилиги билан боғлиқ масалаларни тегишли илмий асарларида кўриб чиққан Р. Кейнс бойлик манбалари, фойданинг пайдо бўлиши, талаб ва таклиф ўртасидаги муносабатлар, фаровонлик назарияси, солиққа тортиш ва иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш тамойилларини илгари сурган олим сифатида тан олинади. Фаровонлик, солиққа тортиш ва иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш назарияси тамойилларини илгари сурган А. Пигу ҳисобланади. Кейинчалик А. Пигу ўзининг ёрқин ғоялари қаторида Маршалл иқтисодиётига ҳукумат аралашуви концепциясини ривожлантирди. Кейинчалик тадбиркорлик таваккалчилиги назариясини шакллантиришда Найт (2003) ва Шумпетер (1983) катта ҳисса қўшди.

1921 йилда ёзилган "хавф, ноаниқлик ва фойда" асарида америкалик иқтисодчи Найт (2003) тадбиркорлик ва тадбиркорлик фойдаси назариясини илгари сурди ва юзага келадиган ўзгартиришлар билан ноаниқлик омили таъсири остидаги мукамал рақобатни илгари сурди. Унинг фойданинг моҳиятини тушуниш тўғрисидаги фикрлари замонавий иқтисодий фан томонидан ҳам қабул қилинган. У ноаниқлик талқинининг устунлигини, энг муҳими унинг манбаи ишлаб чиқариш жараёнларини такомиллаштириш, ишлаб чиқаришни ташкил этиш усуллари ва бошқаларда деб асослаб берган. Бундан ташқари, агар мақсадли ҳаракатлар жараёнида янги билимлар пайдо бўлса (фикр юритиш, тадқиқотлар ва тажрибалар), ноаниқлик даражаси пасаяди ва башорат қилиш даражаси ошади. Ушбу талқин Найтнинг (2003) тадқиқотларида фойда тоифасига асосланган бўлиб, унда у хавфнинг икки турини аниқлайди:

- хавф эҳтимоллигини кўпроқ ёки камроқ аниқликда ўлчаш мумкин, у рақобат бозорининг ҳўжалик юритувчи субъектлари иқтисодий ҳисоб - китобларида баҳоланади ва ҳисобга олинади;

- миқдорини аниқлаш мумкин бўлмаган хавф ёки ноаниқлик.

Ушбу бўлишга мувофиқ, у биринчи "суғурталанган" ва иккинчи "суғурталанмаган" хавфни атайди. Фойда "суғурталанмаган" риск деб қабул қилингани учун мукофот сифатида кўриб чиқилиши таклиф этилган. Бинобарин, тадбиркорлик фойдасининг пайдо бўлишида асосий рол суғурталанмаган ноаниқликка тегишли бўлиб, унинг манбалари Найтнинг (1994) фикрича иқтисодий ривожланиш ва одамларнинг ишбилармонлик қобилиятидаги тузатиб бўлмайдиган фарқлардадир.

"Иқтисодий таҳлил тарихи" асарида Шумпетер (2001) шундай ёзган, яъни бошқа иқтисодчилар билан таққослаганда Найт (2003) Рикардонинг (1993) фойда ва хавф ўртасидаги боғлиқлик ҳақидаги ғоясини иккита муҳим кашфиёт қилиш орқали чуқурлаштирганлигини ёзган: у хатарларни суғурта қилинадиган ва суғурта қилинмаган ноаниқлик ва иккинчисини тез иқтисодий ўзгаришлар билан боғлади.

Шумпетер (1995) ноаниқлик ва хавф назариясини ривожлантирди. Аввало у ноаниқлик таърифини берди, у билан уни баҳолаб бўлмайдиган вазият сифатида, вариантларни танлашни мураккаблаштирувчи, иқтисодий фаолият иштирокчиларининг хатти-ҳаракатлари деб тушунтиради. Шу билан бирга, у вазиятнинг ноаниқлигини воқеа содир бўлиш эҳтимоли билан боғлади. У воқеа эҳтимоллиги номаълум бўлса, у турли йўллар билан ривожланиши мумкин, яъни, ноаниқлик мавжуд деган хулосага келди. Ноаниқликнинг турли шакллари бўлиши мумкин:

- воқеа вақтининг ноаниқлиги;
- натижанинг башорат қилинган вариантдан четга чиқиши;
- қарорнинг кутилмаган оқибатларининг юзага келиши.

1-жадвал

Риск назариясининг юзага келиш ва ривожланиш хронологияси

Олимнинг номи	Яшаган даври	Асосий илмий ишлари
Р.Декарт	1596-1650	Фикрни йўналтириш ва фанларда ҳақиқатни топишга имкон берадиган усул ҳақида мунозара (Усулни муҳокама қилиш). Фалсафанинг бошланиши
Р.Кантильон	Тахм. 1680-1734	Умуман савдонинг табиати тўғрисида очерк
А.Смит	1723-1790	Халқлар бойлигининг табиати ва сабаблари тўғрисида тадқиқот
Д.Рикардо	1772-1823	Капиталга фоиз ва фойда назарияси
У.Сениор	1790-1864	Сиёсий иқтисоддан очерклар, Сиёсий иқтисод
Д.Милл	1806-1873	Сиёсий иқтисод тамойиллари
А.Маршалл	1842-1924	Иқтисодий фан тамойиллари. Саноат иқтисоди. Саноат ва савдо
Д.Кейнс	1883-1946	Бандлик, фоиз ва пулнинг умумий назарияси
А.Пигу	1877-1959	Стационар давлатлар иқтисодиёти, Фаровонлик иқтисодиёти
Ф.Найт	1885-1972	Риск, ноаниқлик ва фойда
Й.Шумпетер	1883-1950	Иқтисодий ривожланиш назарияси. Иқтисодий таҳлил тарихи. Капитализм, социализм ва демократия

Ноаниқ вазиятда иқтисодий қарорлар қабул қилиш хавфга олиб келади. Й. Шумпетер хавфни кутилган воқеанинг эҳтимоллигини баҳолаш деб аниқлади [8]. Чунки эҳтимоллик 1га тенг эмас ва абсолют (мутлақо) аниқ бўлиши мумкин эмас, бундан келиб чиқадики, иқтисодий фаолиятнинг натижаси ҳар доим амалга оширилган ҳисоб-китоблардан мумкин бўлган оғиш эҳтимоли ёки хавфи, йўқотиш хавфи, кутилаётган даромад миқдори, кутилмаган ўзгаришлар билан боғлиқ бозор шароитлари,

нархларнинг ўзгариши даражаси, инвестиция лойиҳасининг бузилиши каби ҳолатлар билан боғлиқ. Яъни, иқтисодий фаолият ҳар доим келажақдаги воқеалар ривожланишининг ноаниқлиги билан боғлиқ.

Шумпетернинг (2001) тадқиқотлари шуни хулоса қиладики, бозор иқтисодиётига хос бўлган ноаниқлик шароитида иқтисодий қарорларни қабул қилиш ўзига хос хусусиятларга эга, улардан энг муҳими қуйидаги хавфли вазиятларни тавсифлайди:

1) Амалий натижанинг вариантыни белгилайдиган ҳодисанинг тасодикий табиати туфайли натижанинг ноаниқлиги;

2) муаммонинг муқобил ечимлари мавжудлиги;

3) муқобилини танлашнинг муқаррарлиги;

4) таниқлик ёки натижага эришиш эҳтимолини аниқлаш қобилияти;

5) исталган фойдадан оғиш эҳтимоли, яъни қўшимча фойда олиш ёки зарар юзага келиши.

Хавф назариясининг ривожланишига қўшилган энг катта ҳисса, иқтисодий назария, математика ва статистиканинг комбинацияси ҳисобланади, бунинг натижасида Й. Шумпетер туфайли эконометрия кристалланди. Унинг циклик ривожланиш тўғрисидаги назарияси бугунги кунда ўз аҳамиятини йўқотмаган (Шумпетер, 1983).

Ўтмиш атоқли иқтисодчиларининг асарлари тадбиркорлик ва иқтисодий фаолиятнинг фойдаси, ноаниқлик ва хавфнинг келиб чиқиши ва тушунчаларига асос солди.

Улар нафақат таҳлилнинг чуқурлиги ва кўлами, балки башорат билан ҳам ҳайратда қолдирдилар. Уларнинг ёндашувларига мувофиқ, бугунги кунда иқтисодиёт тадбиркорлик таваккалчилигининг иккита асосий назариясини ажратиб туради – классик ва неоклассик.

Классик мактаб вакиллари (Д. Милл, Ф. Найт, У. Сениор катта) тадбиркорлик фойдасининг таркибида икки қисмни ажратиб кўрсатадилар:

- инвестиция қилинган капитал ёки тадбиркорнинг иш ҳақи бўйича фоизлар;
- тадбиркорлик фаолиятининг мумкин бўлган хавфи учун компенсация.

Шунинг учун хавф йўқотиш сифатида талқин этилади.

Неоклассик назариянинг қоидалари (А. Маршалл, Я. Магнуссен, А. Пигу ва бошқалар.) ноаниқлик шароитида фойдани тасодикий ўзгарувчи сифатида талқин қилади. Шунинг учун тадбиркор қуйидагиларга асосланади:

- кутилаётган фойда ҳажми;
- фойдадан мумкин бўлган оғишлар миқдори.

Бундай ҳолда, энг кам тебранишлар варианты бошқалар билан таққослаганда танланади ва кутилган фойда афзал кўрилади. Д. Кейнс ушбу талқинни "завқ омили" билан тўлдиради, даромадни ошириш учун ортиб бораётган хавфни тушунтиради.

Ўтган асрлардаги барча буюк олимларни – файласуфларни, иқтисодчиларни, математикларни тўғридан-тўғри ёки билвосита тадбиркорлик таваккалчилиги назарияси ривожланишига ҳисса қўшадиган битта мақолада санаб ўтиш мумкин эмас. Уларнинг рўйхати анча кенгроқ. Аммо таҳлил, шунингдек, ҳисса ва пойдеворни баҳолашга имкон беради ва улар замонавий тадқиқотлар учун асос бўлиб хизмат қилди. Ўтган асрнинг 90-йиллари бошларига қадар риск назарияси минтақамиз олимларига номаълум эди, дейиш нотўғри бўлар эди. Бироқ, бозор иқтисодиётининг шаклланиши туфайли, маҳаллий олимлар иқтисодий, тадбиркорлик ва иқтисодий фаолият хавфига унинг директив мавжудлигидан кўра кўпроқ эътибор беришни бошладилар (Ильенкова, 1999).

Хулоса ва таклифлар.

Мамлакатимизда бозор муносабатларининг ривожланиши ва ҳозирги инқирозли вазият туфайли корхоналар ўз фаолиятини ноаниқлик ва иқтисодий муҳитнинг ўзгарувчанлиги шароитида амалга оширишга мажбур. Шундай экан, яқиний натижани олишда ноаниқлик мавжуд ва натижада қутилмаган йўқотишлар хавфи ортади. Иқтисодий хавф - бу хўжалик юритувчи субъект фаолиятининг барча жиҳатлари - шахсий, иқтисодий, ташкилий ва бошқарувнинг ажралмас хусусияти. Шунинг учун хавф назарияси ва унинг воситаларини янада ривожлантириш жаҳон иқтисодий тафаккури классиклари томонидан асос солинган ва улардан амалий фойдаланиш бугунги куннинг ажралмас эҳтиёжидир. Статистик ва эконометрик усуллардан фойдаланиш қутилаётган фойда, унинг ўзгарувчанлиги ва хавф даражасини ҳар томонлама миқдорий баҳолашга имкон беради. Иқтисодий ҳисоб-китоблар учун замонавий техник воситалар ва дастурлардан фойдаланиш аналитик фаолият уфқларини сезиларли даражада кенгайтиради ва келажакни башорат қилишга имкон беради.

Адабиётлар/Литература/Reference:

- John Stuart Mill's (2012) *On Liberty*. victorianweb. Дата обращения: 23 июля 2009. Архивировано из оригинала 27 декабря.
- Амосов А.И., Архипов А.И., Большаков А.К. (2006) *Экономическая теория: учеб.* / А.И. Амосов, А.И.Архипов, А.К.Большаков [и др.]; под ред. А.И.Архипова, С.С.Ильина. – М.: Велби, изд-во Проспект, – 605 с.
- Блауг М. Маршалл, Альфред (2008) *100 великих экономистов до Кейнса = Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past.* — СПб.: Экономикс, С. 205—209. — 352 с. — (Библиотека «Экономической школы», вып. 42). — 1500 экз. — ISBN 978-5-903816-01-9.
- Ильенкова Н.Д. (1999) *Методология исследования риска хозяйственной деятельности. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук.* – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, – 287с
- Найт Ф. (1994) *Понятия риска и неопределенности* // Ф. Найт. - THESIS. Вып. 5. С. 12-28.
- Найт Ф. Х. (2003) *Риск, неопределенность и прибыль / пер. с англ. / Ф. Х. Найт - М.: Дело., - 360 с.*
- Петти В., Смит А., Рикардо Д. (1993) *Антология экономической классики / В. Петти, А.Смит, Д.Рикардо.* - М.: Эконов, Ключ, - 478 с.
- Рене Декарт. (2015) *Рассуждение о методе для верного направления разума и отыскания истины в науках / - М.: Эксмо, – 128 с.*
- Смит А. (2007) *Исследование о природе и причинах богатства народов.* — М.: Эксмо, (Серия: Антология экономической мысли) — 960 с..
- Шумпетер Й.А. (1983) *Теория экономического развития.* М.: Прогресс, -401 с.
- Шумпетер Й.А. (1995) *Капитализм, Социализм и Демократия: Пер. с англ. / Предисл. И общ.ред. В.С. Автономова.* – М.: экономика, – 540 с. (Экон. наследие)
- Шумпетер Й.А. (2001) *История экономического анализа.* - СПб.: Экономическая школа, в 3-х т.т.